

átjárások

Gelu Păteanu

Levelek a Fekete Madonnához

Szép álomasszony, Fekete Madonnám,
mély parti ösvény, soha-nem-hitt élet,
miért, hogy Te kell légy a végítélet,
szép álomasszony, hófehér gyehennám?
Miért, hogy Benned is csak sír a lélek
s miért, hogy minden poklomat megállnám
Éretted, most, az isten-idő vállán!
Szép álomasszony, köszönöm, hogy élek...

Etéd, 1988. május 26.

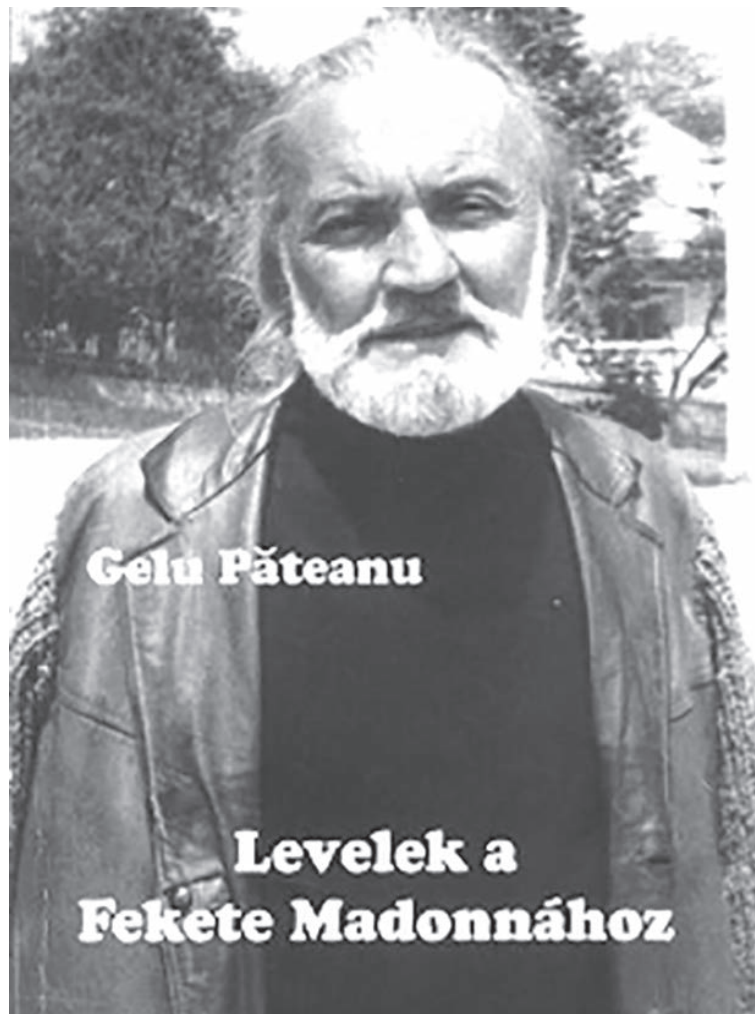
Úgy fájsz, ahogy nem fájhat csak az élet
– friss vízü kút a régen szomjanholtak –
mert, ha még van számomra Benned holnap,
az nem lehet már csak a végítélet...
Nem azért, hogy bambák hová sorolnak
a tűzért, amivel Tebeled égek
és azért sem, hogy gyötrődik a lélek
s hogy erős sziklák álommá omolnak
a lendület alatt, amivel szállnak,
ha hihetnéd Te is, hogy csoda történt:

hogy halottcsónkán is még rád találnék
megszegve életet, halált és törvényt...
Vergődő éjszakám, hófehér árnyék,
add Magadból nekem a sötét örvényt!

Etéd, 1988. május 29.

Halálmadonnám, szép fekete átkom,
örökké áhított kinszenvedés,
Tied a teljes győzelem most – és
a Magadra vett örök asszonyjárom,
a bódult, kába továbbkeresés.
Tied a győzelem, vakmakacs párom,
akinek álomszülte messzi nyáron
én voltam a világra ébredés...
Jaj, fűrődj vissza minden esettségre,
ölj s halj az ősi rendelés szerint!
Marcangolj vissza a reményszín égbe,
s dobj ki Magadból – elégtétel int
Feléd... de érezd: ösztönödbe égve,
feltámadásod én leszek megint!

Etéd, 1989. január 21.

A KÉTSZÍVŰ EMBER LEGENDÁJA – GELU PĂTEANU

Huszonhárom évvel ezelőtt halt meg Budapesten egy nagyszerű ember, Gelu Păteanu, akit a magyarországiaknak aligha volt idejük megismerni. Mindössze életének utolsó öt évében települt át Erdélyből, közvetlenül a rendszerváltás utáni év elején, vagy hogy még konkrétabbak legyünk, az 1990-es marosvásárhelyi fekete március utáni hetekben.

A szűkebb irodalmi szakma ismerte ugyan, körükben nagy megbecsülésnek örvendett: mint fordító hetven-egynéhány klasszikus és kortárs magyar irodalmi művet ültetett át román nyelvre olyan bravúrral, amilyenre csak kevesek voltak képesek. E művek között található Mikes Kelemen leveleskönyve, Németh László *Isonya*, de a máig kéziratban heverő, igen mives *Toldi*-fordítása is.

„Úgy rázott össze a sors engem a magyarokkal”

Gelu Păteanu az említett marosvásárhelyi fekete március előtt pár nappal a Segesvár melletti Fehéregyházán tartott forradalmi megemlékezésen az új idők legbátrabb politikai beszédét mondta el, amelyben a román–magyar barátság és a szabadság mellett tett hitet, szokatlanul bátor kiállással: *„Testvéreim! Az ötven esztendő alatt, amíg szellemi rablásra voltam kárhozható, mindig azt reméltem, hogy egyszer, amikor szabadon fogok itt állni önök előtt, méltán és teljességgel hozhatom román íróember létemre önöknek és Petőfi emlékének a román kultúra hódolatát, köszöntését, üdvözlését.*

Sajnos (taps), sajnos megint csak a magam nevében beszélhetek, mert nem bízott meg senki sehonnán semmivel. Az egyetlen megbízóm a lelkiismeretem. Az a lelkiismeret, amely arra készítetett az elmúlt

ötven esztendő alatt, hogy súlyos vádak terhe alatt merjek, akarjak és szeressek magyarbarát lenni. Miért éppen magyarbarát? Úgy rázott össze a sors engem a magyarokkal. Ez nem jelenti azt, hogy másnak nem vagyok ugyanolyan barátja. De volt mindig bennem egy olyan, hogy akit a legjobban ütöttek, amellé szerettem állni. Néha rogyadozó térddel, de makacsul összeszorított fogakkal.”

Az lett az eredménye, hogy két hét múlva el kellett menekülnie az országból. Fehéregyházáról hazafelé menet rálóttek arra az autóra, amely szállította.

Hiába sorolnánk itt fel az összes hozzá kapcsolódó adatot, vagy hiába állna itt műveinek hosszú bibliográfiája, valahogy mégis kevésnek, száraznak és személytelennek tűnne ez az amúgy hatalmas tényanyag Gelu Păteanu megértéséhez, csupán csak azért, mert ott van mögöttük az ember, az a végtelemül szimpatikus vagány öregúr, aki ősz, copfba kötött hajával, irigylésre méltó beszédstílusával aligha volna megidézhető pusztán adatok segítségével. Keveseknek adatik meg, hogy életükben már legendává váljanak, ő pedig ezen kevesek közé tartozott. Akik személyesen ismerték, tudják mindezt, akik nem, azok talán most képet alkothatnak róla egy könyv segítségével, amely a *Toldi*-fordítás kísérőkönyveként jelent meg 2018. május 31-én, *Gyalu, a spiler* címmel a Magyar PEN Club és az Antropocentrum Egyesület gondozásában.

Azért írtam meg ezt a könyvet, mert úgy gondolom, nem hallgathatunk tovább hálátlanul Gelu Păteanuról, aki mindkét nemzet számára emblemikus arcél, nemcsak közös dolgaink rendezése, de irodalmaink tekintetében is. Kétszívűsége – hiszen ugyanolyan jó magyar volt, mint jó román – az egyetemes európaiság és emberi nagyság iskolapéldája.

Ez a cím önmagában előfeltételezi a

legendás megközelítést, az élettörténet rekonstruálásának szándékát, és arra törekszik, hogy a fentebb leírt sorokat is teljesen érthetővé tegye. Mondjuk, ha egy nem szokványos életrajzot próbálnánk adni Gelu Păteanuról, valahogy így kezdődne:

Kolozsváron született 1925-ben, Ikrek havának közepén, román értelmiségi családban. Személyesen Márton Áron püspök kereszteli meg katolikus hitben. Középiskolai tanulmányai befejeztével a kolozsvári jogi egyetem hallgatója lesz, ahonnan két befejezett tanulmányi év után – politikai okok miatt – kirúgják. Közben teljesíti katonai szolgálatát a nagyszebeni huszárezrednél. Munkatársa lesz a kolozsvári Herbák János cipőgyár tervezőosztályának, ám jó szándékú kollégái – többségük a Securitate besúgója – jóvoltából 1952-ben kilenc hónap Duna-csatornai kényszermunkára ítélik „a pénzügyi reform ellen való lázításért”. Mindeközben egyre megbecsültebbé válik műfordítóként, később a Román Írószövetség kolozsvári kirendeltségének a titkára lesz. 1971-től Bukarestben kezd dolgozni A Hét című hetilap fordítójaként, majd 1978-ban önkéntes száműzetésbe vonul a székelyföldi Énlakára, aztán pedig Etédre, ahol tanárként dolgozik. Innen menekül el 1990. március 30-án éjszaka, és kezd újra az életét egy számára addig idegen, sosem látott országban.

A magyar költő

Egyetemista kora óta megfigyelte a Securitate, többször kihallgatták, megfenyegették, de megtörni a jellemét soha sem sikerült. Nem tudták megfélemlíteni, lefizetni, beszervezni és szelencsés véletlenek folytán megölni sem.

Farkas Wellmann Endre

Titkosszolgálati dossziéjának ismeretében kijelenthetjük: az az ember volt, akit mindig is szerettünk és tiszteltünk, a román–magyar együttélés meggyőződése apostola, kiváló műveltségű fordító, politikus és költő, aki egyszerre mindkét nemzet irodalmának élvonalas figurája. Életét spiclikkel, szekushi-énakkal és haszonlesőkkel körülvéve élte, mintha sportot űzött volna abból, hogy hogyan lehet embernek maradni a kommunista diktatúra éveinek Romániájában. Híres volt ugyanakkor bohém életviteléről, szerette a társaságot, a nőket, élt-halt a barátaiért.

Költői munkásságát sem kezeljük méltó helyen, pedig beszédes az a tény, hogy életében egyetlen verseskötetet szerkesztett tudatosan egybe, ennek verseit pedig magyar nyelven írta. Sajnos, nem érthette meg e kötet megjelenését. A *Levelek a Fekete Madonnához* – mint később sikerült kideríteni – 101 verset tartalmaz, ennek a gyűjteménynek egy rövidebb változatát adta ki az Ablak Kiadó Székelyudvarhelyen, 1997-ben. A versek egy kései szerelem tanúbizonyságai, a nyolcvanas évek végén íródtak, többnyire Etéden. Nemcsak keletkezésük és tartalmuk miatt izgalmas szövegek ezek, hanem nyelvi megformáltságukból adódóan is: archaikus csengésű, a szakrális szövegek világát idéző költemények, amelyek a szerelem és a létértelmezés mives himnuszai.

Román nyelvű versei is a mai napig kéziratban kallódnak, egy újabb kutatómunka feladata egyúttal gyűjteni őket.

„Kolozsváron születtem, tehát európainak, s kétnyelvűségem kezdetére vissza sem tudok emlékezni” – ezt mondja magáról, és ebből az alapállásból tekintett mindig önmagára és az életre úgy általában, felülemelkedve a napi politika szennyén a nemzeti kérdés és az irodalom problémáinak tekintetében.